

Kézirat, szerkesztés előtt.

Publikálva: A bolognai folyamat Közép-Európában, Oktatás és társadalom/2,
Szerk.: Kozma Tamás-Rébay Magdolna, Kiadó: Új mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2008.
368 p.

Gábrity Molnár Irén:

A bolognai folyamat Szerbiában az Újvidéki Egyetem példáján
(Országok fejezet), pp. 107-128.

Kulcsszavak: felsőoktatási reform, Szerbia, önkredítáció, minőségellenőrzés

A dolgozat célja

Annak az átalakulásnak a bemutatása, amelynek során a „bolognai folyamat” a szerbiai felsőoktatásban végbemegy, az Újvidéki Egyetem¹ példáján. Elemzésre kerülnek a hivatalos vélemények és elvárások („a minisztérium hangja”), de a szakmai, hallgatói körök álláspontja is a reform valóságos állásáról és kilátásairól (új akkreditációk, a minőségbiztosítás valóságos jelentése, tényleges gyakorlata).

Kutatási módszerek

Az esettanulmány elkészítésének legfontosabb módszere az események menetének föltárása – dokumentumelemzés, szemlélés és mélyinterjúzás módszerével – és leírása volt (pl. az Újvidéki Egyetem új Alapszabályzatának meghozatalát megelőző viták és az alkalmazását követő bonyodalmak), miközben világossá váltak a „bolognai folyamat” adaptálásának eredményei és nehézségei Szerbiában (vagyis az egyes akadémiai körök ellenállása a változásokkal szemben). A mélyinterjúzások során világos lett az is, hogy milyen erőcsoportok jelennek meg és vesznek részt a bolognai folyamat segítésében vagy akadályozásában. Fontos volt megfigyelni, a kínálati oldalon az állami szféra (miniszteri jelentések elemzése), valamint a civil-, alapítványi- és magán szféra aktívainak reagálását, valamint a fogadó szubjektumok (hallgatók) és a munkaerőpiac reagálását is (empirikus lekérdezés/mélyinterjú).

A. A reform megjelenése, előzmények, története

Az európai csatlakozás Szerbiai számára ugyan még viszonylag távol áll, de a Bolognai Nyilatkozatot 2003-ban aláírta és 2010-ig kötelezte magát az EU-elvek alapján történő változások meghozatalára. A Bolognai elvek beültetése a gyakorlatba a felsőoktatás egyik lényeges feladata Szerbiában/Vajdaságban is. Az akkreditációs szervezetek belső értékelésében dominálnak az optimista megállapítások, a minőségellenőrzésre és a racionalizációra való hivatkozás.

Az akkreditációs szervezetek között egy-két dologban meg van az **összhang**: mindenki elfogadja, hogy sietve összhangba kell hozni a szerbiai felsőoktatás intézményrendszerét, minőségellenőrzését az európai normákkal, sőt mindenáron összeférő de racionális felsőoktatást szeretnénk.

¹ Az újvidéki, az egyetlen Egyetem Vajdaságban a maga 14 karával (Újvidék, Szabadka, Zombor és Nagybecskerek városokban), amely 1960-ban alakult. Az ország felsőoktatásában (a belgrádi után) a második legnagyobb intézmény, de a reformtörekvéseiben gyakran megelőzi a fővárosi eredményeket.

A reformtörekvések nehézségeket is rejtegetnek, ugyanis a gyakorlati megtorpanások és a reform-akterek részvevőinek *ellentmondásos állásfoglalásai* lelassítják az újító törekvéseket, főleg néhány beidegződött felfogás miatt.²

1. A karok tradicionálisan erős autonóm jogi személyek szeretnének maradni szemben azzal a felfogással, hogy az egyetem, integráló szerepet játszik, amelyben több különleges szakintézmény is van.

2. Az egyetemek a kormánnyal való kommunikációjukban csak az oktatási miniszter intézményét ismerik és más konferenciák, alternatív és konzultatív bizottságokra nem összpontosítanak.

3. Mindamellet, hogy mindnyájan elismerjük, hogy egyre nagyobb súlya van a tudásnak, hogy szükség van egyetemi reformra, amikor belekezdünk az operatív tervek kidolgozásába, vagy megvalósításukba, az egyes karok akkor jönnek rá, hogy válságba is kerülhetnek. Elveszhetik kizárólagos pozíciójukat, ha nem adnak gyakorlatias tudást, „csak akadémiai ismereteket”, amelyek nem interdiszciplinárisak, nem párosulnak kommunikációs készségekkel, magyarán nem foglalkoztatható a „késztermék”, a lediplomázott hallgatója.

4. Az európai oktatási rendszer gyorsabb prezentálói és ügyesebb imitátorai az újonnan alakult magán karok és főiskolák, akik hiánypótlást végeznek ugyan, de azokat az állami konzervatív köröket is „megmozgatják” akik félnek a versengéstől. A leggyakrabban hangoztatott szavak, amikor az állami felsőoktatás vezetői elleneznek egy újítást az „autonómia és a „minőség”.

5. Az „akadémiai szabadság”-ot emlegetik az állami egyetemek akkor is, amikor nem a kormánykörökkel kell vitatkozniuk, hanem a munkaadó, gazdasági menedzsmenttel.

B. A felsőoktatásbeli közreműködők magatartása bolognai reformtörekvések közepette

A reformban közreműködők a következők: elsősorban, az állami szervek (kormány, oktatási minisztérium és az általa kinevezett bizottságok), azután az egyetemi szféra (állami és magán) a tanáraival és hallgatóival, majd a munkaadó szféra (egyelőre viszonylag kívülállóként), a régió munkaerő-piaci kritériumaival.

A „bolognai folyamatban” döntő szerepe van a kormány által alapított testületeknek, miközben az egyetemek autonómiája is védett, vagyis a kormány és az intézmények közé ékelődnek a Konferenciák, mint vitaszervek, ugyanakkor az Akkreditációs Bizottság tagjai főleg egyetemi tanárok.

1. Állami szféra - hivatalos vélemények és elvárások ”a minisztérium hangja”

A demokratikus fordulat után (2000 októbere) néhány hónapra elkezdődött a szerb oktatási rendszer reformja. Az akadémiai körök már korábban, még Milosević diktatúrája alatt, a túlzott patriotizmus, vagyis a nacionalista elvek és az elpolitizált centralizmus miatt, kénytelenek voltak létrehozni egy alternatív egyetemi hálózatot, amelyben szabad és demokratikus állásfoglalásokkal kezdhették meg a felsőoktatás reformját. Ez a szervezet külföldi támogatással indult: **Alternativna akademska obrazovna mreža - AAOM, Beograd**. A felsőoktatás átszervezésének technikai problémakörében elsősorban informatív, majd koncepció kiépítési és publikációs tevékenységében ez a szervezet az Unesco-Chair for University Management katedrájaként működik. Maga köré csoportosítja a szakmai és

² Ladislav Novak, az Újvidéki Egyetem Stratégiai Fejlesztő Bizottságának elnöke, véleménye alapján, Egyetemek konferenciája, Belgrád, 2004

akadémiai körök értelmiségeit, az egyetemistákat, civil szervezeteket, nemzetközi konferenciákat szervez és a Minisztériumi kapcsolattartása is fontos volt az új felsőoktatási törvény kidolgozásában (2005). A Szerb Kormány még Zoran Đinđić kormányzása idején megalakította a **Szerb Egyetemi Oktatási Tanácsot**, amely az egyetemi körökkel együtt elkezdte az oktatási reformot. Miután 2001-ben az oktatási miniszter aláírta a Bolognai nyilatkozatot, 2003 szeptemberében pedig a Lisaboni Convention-t, Szerbiában valósan beindult a felsőoktatás reformja. A Minisztérium magára vállalta: a költségvetési eszközök megtervezését és elosztását; az intézmények licencírozását; azok adminisztratív ellenőrzését; a **Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság**³ (Accreditation and Quality Assurance Commission) működtetését, a diplomahonosítási folyamat bevezetését a Lisaboni konvenció alapján. A szakmai dolgokban azokra az expertekre hivatkoznak, akik a **Felsőoktatási Nemzeti Tanácsban** ülnek (szerbül: Nacionalni savet za visoko obrazovanje, vagy angolul: The National Council for Higher Education). Ez a Tanács meghozza a felsőoktatási fejlesztési programot; megalkotja az akkreditáció kritériumait és szabványokat, tervezi a beiratkozási és pénzelési politikát. Az európai ECTS rendszerről 2002 decemberében adtak útmutatót, amivel elkezdődhetett a felsőoktatási intézmények önkéntes evalvációja is.⁴ Ennek megsegítése céljából 2001-ben alakult meg a Szerb ENIC Központ, az elektromos információs hálózati rendszer is. A 2006/07 iskolaévre minden karnak és főiskolának át kellett térnie az új osztályzási/kredit rendszerre.

A felsőoktatási kompetenciák három szervezet között oszlanak meg:

- Az állam: alapít, akkreditál, egyesít, megszüntet, pénzel, ellenőriz/elismer (minőséget, képesítést), jogokat szavatol.
- A felsőoktatási intézmény: munkaviszonyt alapít, beír, tanprogramokat ír elő, diplomát oszt, tovább képez. Diplomaformák a felsőoktatási szinteken⁵: akadémiai szinten (4+1+1 év) és a szak stúdiumokon (3+1 év), majd a specializáción, mesteri-magiszteri fokozaton és a doktorin (3 év) szerzhető diploma.
- Expert csoportok: Felsőoktatási Nemzeti Tanács, Akkreditációs Központ és a Bizottságok.

A reformmunka összehangolása céljából létezik három Konferencia (Értekezlet), amelyek rendszeresen tanácskoznak és megvitatják a felsőoktatási reformlépéseket, a minisztérium által beajánlott normatívákat: **Szerbiai Egyetemek Konferenciája, Akadémiai- és Szakstúdiumok Konferenciája és az Egyetemisták Konferenciája**.⁶ Ők a Felsőoktatási Nemzeti Tanács partnerei.

A Szerb Képviselőház 2005 augusztusában meghozta az új Felsőoktatási törvényt, amely végre bevezeti és azonnal alkalmazásba is kényszeríti: a kétciklusú stúdiumok (3-5 év), flexibilis programokat, kredit rendszer bevezetését, új diplomaforma kiadását (kiegészítő, kettős diploma), diplomahonosítás akkreditációs agenció létrehozását, külső minőségellenőrzést, a magánegyetemek hatékonyabb ellenőrzését.

³ A Szerb Egyetemi Oktatási Tanács (jelenlegi neve: Felsőoktatási Nemzeti Tanács) 2003. január 13-án döntést hozott a Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság megalapításáról. Ez a bizottság elkészítette a szükséges standardokat és procedurális elemek, megküldve azt a Tanácsnak: *Uputstva i kriterijumi za akreditaciju visokog obrazovanja*, AAOM, Beograd, septembar 2004.

⁴ Marinković-Nedučin R., P. Lažetić, *Evropski sistem prenosa bodova u visokom školstvu – Vodić kroz ECTS*, AAOM, Beograd, 2002.

⁵ Lásd az 1. számú mellékletet a dolgozat végén

⁶ Eredeti nevükön: Национални савет за високо образовање, Комисија за акредитацију и проверу квалитета, Конференција универзитета, Конференција академија струковних студија, Студентске конференције универзитета и Студентске конференције академија струковних студија

Szerbiában a **korporációs oktatási modell** kialakítását tervezték meg (a tiszta piaci és a nyilvános szolgáltatási modell helyett), amelyben az egyetemeken belül léteznek a Departman Központok (odsek - több departman együttműködése inter- és multidiszciplináris programok tantervek koordinálása céljából). Ezek felett megmarad a Kar, mint rokon departmánok asszociációja, együttműködést vállalva a többi szervezeti egységekkel (könyvtár, komputer központok, kutató laboratóriumok, műhelyek, innovációs központok, egyetemista otthonok, éttermek).

Az Oktatási Miniszter 2006 végén készítette el az európai miniszteri értekezletre szánt beszámolóját⁷, ami szerint az új Felsőoktatási törvény életbelépése óta (2005 szeptember 10), annak sikeres alkalmazásával jelentős előrehaladás történt a felsőoktatás reformjában. Egyik legfontosabb lépés a felsőoktatási intézmények akkreditálásához és minőségellenőrzéséhez szükséges standardok szabályzatának a meghozatala volt, 2006. október 20-án⁸. Ugyanazon év decemberében elkezdődhetett a felsőoktatási intézmények akkreditációs kérelmeinek a begyűjtése (2006. dec. 15-étől)⁹. A Nemzeti/Szerb Felsőoktatási Tanácstól (National Council for Higher Education) elkülönülve létezik a Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (Accreditation and Quality Assurance Commission), amelynek elnöke Slobodan Arsenijević, 2007. május 3-án meghirdette az első akkreditációs döntéseket. Eddig 79 intézmény érdekében született döntés: 33 kar megkapta az akkreditációs munkaengedélyt, 27 intézmény azonban többet nem írhat be hallgatókat. Legfőbb akadály az alapvető standardok hiánya volt, mint például a megfelelő kvalifikált tanári kar teljes munkaidővel, azután a tantervek és egyéb infrastruktúra hiánya, majd a minőséges tantervek. Dokumentumpótló felszólítást kapott még 18 intézmény, amelyek akkreditációja utólag fog eldőlni. Körülbelül 200 kar komplett dokumentációját kell majd átvilágítani és 2009. június 27-éig és döntést hozni az akkreditálásuk érdekében.

A szerbiai felsőoktatási reform végre abba a fázisába került, amikor nyitott nemzetközi ellenőrzési lehetőségekre is van lehetőség. Az akkreditációs bizottságba külföldi, vagy nemzetközi reputációval rendelkező szakemberek/tanárok ülnek. Továbbá, az oktatási miniszter, két nemzetközi szervezetben való részvételünket találta fontosnak¹⁰: European Association for Quality Assurance in Higher Education - ENQA¹¹ és az Interational Network for Quality Assurance in Higher Education – INQAAHE¹² szervezetekben 2006 december 11-étől. Ezek a szervezetek ugyanis előírják és ellenőrizhetik a tanári szakmai relevanciákat, publikálják az emberi erőforrás fejlesztésére hozott akcióterveket, megnevezik az erre felelős személyeket, standardokat írnak elő és jelentéseket közölnek.

⁷ Bologna process, Serbian national report, 2005-2007, Minister of Education and Sports: Slobodan Vuksanović 15. December. 2006., Forrás: www.mps.sr.gov.yu

⁸ A felsőoktatási intézményalapítás és akkreditálható stúdiumok szabályzatát a Nemzeti Felsőoktatási Tanács 2006 októberében hozta nyilvánosságra. Eredeti törvénykezve: На основу члана 11. став 1. тач. 10) и 11) Закона о високом образовању ("Службени гласник РС", број 76/05), Национални савет за високо образовање, на седници одржаној 20. октобра 2006. године, донео је ПРАВИЛНИК О СТАНДАРДИМА И ПОСТУПКУ ЗА АКРЕДИТАЦИЈУ ВИСОКОШКОЛСКИХ УСТАНОВА И СТУДИЈСКИХ ПРОГРАМА..

⁹ A Tanács elnöke. Prof. Dr. Obrad Stanojević

¹⁰ Bologna process, Serbian national report, 2005-2007, Minister of Education and Sports: Slobodan Vuksanović 15. December. 2006., 11 oldal. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

¹¹ Bolonjski proces – Rečnik pojmova, Srpsko-englesko-nemački, CARDS SCM Tempus Projekat, Kiadó: Univerzitet Novi Sad, 2007. A fogalomtár 18. oldalán a szerb megfelelője: Evropska asocijacija za osiguranje kviliteta

¹² Ugyanott a 46. oldalon az elnevezés szerb megfelelője: Međunarodne mreže agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

1.1. Felsőoktatási intézmények Szerbiában

Szerbiában öt felsőoktatási intézménytípus létezik:

1. **Univerzitet** - egyetemek, amelyek önálló felsőoktatási intézményekként egyesítik az oktató és kutatómunkát, komplett tevékenységet folytatnak: legalább három tudományágban és három szakirányon, mindhárom felsőoktatási szinten.
2. **Fakultet, umetnička akademija u sastavu univerziteta** - karok vagy művészeti akadémiák az egyetemeken belül, amelyek alap-, specializációs- és doktori képzéseket is végeznek, az akkreditált szakirányok területén, adott tudományágban.
3. **Akademija strukovnih studija** – szakstúdiumok akadémiája (szokták magasfőiskolának is nevezni), mint önálló oktatási és kutatási intézmény, amely legalább öt szakirányon, három tudományterületen, alap és specializációs szinten képez.
4. **Visoka škola** – főiskola, amely önálló intézményként akadémiái alap- és specializációs képzést nyújt egy- vagy több szakirányon.
5. **Visoka škola strukovnih škola** – szakfőiskola, mint önálló, egy vagy több szakterületen szakmai alapképzést és specializációt nyújtó intézmény.

A törvény kétszintű stúdiumot ismer el: az akadémiái stúdiumot, amely felkészíti a hallgatókat a tudományos és szakismeretek bővítésére és alkalmazására, művészeti és más eredmények létrehozására és a szakstúdiumot, amely a munkafolyamatokba való bekapcsolódásra, az ismeretek és készségek alkalmazására készít fel. Az alapstúdium (BA) 3-4 évig tart, utána a posztgraduális, a maszter- (MS) és a doktori (PhD) képzés 2-3 évig. Sor került az európai pontátviteli rendszer bevezetésére is, amely értelmében az alapstúdium 180-240 pontból áll (1 év 60 pont, a 40 órás munkahét megterhelésének megfelelően). A tantárgyak egy félévesek, folyamatos tudásellenőrzéssel és lehetőleg gyakorlati foglalkozásokkal.

Szerbiában a felsőoktatás hét állami és 12 magán egyetemen folyik. A hét állami egyetem: két Belgrádi-, és egy Újvidéki-, Nisi-, Kragujeváci-, Novi Pazari- és a kihelyezett Pristinai Egyetem. A magán egyetemek, amelyeknek máris akkreditáltak: Braća Karić, Európai, Megatraned, Singidunum és Union, mind Belgrádi alapítású és egy Újvidéken regisztrált Gazdasági Akadémia. A karok száma: 84 állami és 51 magán (ebből 5 nem tartozik egyetemhez); a főiskoláké pedig: 49 állami és 31 magán (akkreditációjuk folyamatban van, egy egységes törvény alapján)¹³. Szerbiában, az összes felsőoktatási intézményben megközelítőleg 100 ezer egyetemista tanult (98.259 hallgató az állami és privát karokon, a 2006/2007 iskolaévben). Nagyobb részük, 58% alapképzésen vett részt (57.359), míg 11%-uk a posztgraduális (mester) képzésen tanult (10.860, az évet ismétlő hallgatókat nem számolva). Az egyetemen kívül álló állami és magán főiskolákon 30.040-en tanultak, az összes hallgatók 31%-a.

Az oktatási miniszter feladata egyébként, hogy folyamatosan törődjön a Bolognai folyamatok beépítésével és a felsőoktatási intézményszerkezet reformjával, különösen magán karok és főiskolák esetében. Ezért alapították azt a Bizottságot, amelynek a feladata a felsőoktatási törvény alkalmazása: Committee for the Monitoring of Implementation of the Law on Higher Education.¹⁴

¹³ Bologna process, Serbian national report, 2005-2007, Minister of Education and Sports: Slobodan Vuksanovic 15. December. 2006., 4 oldal. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

¹⁴ Ugyanott 5 oldal

A felvételi vizsgák minden karon és főiskolán kötelezőek, kivéve, ha elismernek az emelt szintű érettségit a pontozásnál. A szükséges pontokat a gólyák, a középiskolai eredmények (50%) és a felvételi vizsga alapján (50%) szerezhetik meg. A felvételizés EU harmonizációja megkezdődött, de a jövőben erre még nagy figyelmet kell majd szentelni.¹⁵ A miniszteri hatáskörben megszületett a Nemzeti Felvételi Keretkövetelmény (National Qualifications Framework), amelyet elvben összehangoltak a munkaadók, szakszervezeti szakemberekkel és a gazdasági minisztériummal is.

A Belgrádi- és Újvidéki Egyetemeken a Bolognai elvek alapján működnek az oktatási szintek. Külön akkreditált szakirányok vannak az alap és a graduális, valamint a postgraduális képzéseken. A Nisi- és Kragujeváci Egyetemen 80%-ban tettek eleget ennek a követelménynek, míg a Pristinai (Kosovka Mitrovicán székelő) Egyetemen, a három szinten elválasztható stúdiumok csak 50%-ban érvényesülnek¹⁶. Az egyes szintek és szakirányok közötti átjárhatóság még eléggé nem megoldott, hiszen viszonylag sok különböző vizsgával tudnak csak az egyetemisták átiratkozni egyik stúdiumról a másikra, különösen más-más egyetemeken esetében. Ezt a helyzetet valamennyire megkönnyíti az a tény, hogy 2007-től kezdve a karok kötelezően kiadják szerb és angol nyelven az EU Diploma Supplementet is.

2. Egyetemi szféra (esettanulmány – helyzet az Újvidéki Egyetem 14 karán)

Az Újvidéki Egyetemen még 2003-ban megalakult a **Belső Akkreditációs Bizottság** (Odbor za internu akreditaciju) és az **ECTS Koordinátor**. Az Akkreditációs Bizottság feladta, hogy az összes létező stúdiumok programját az anyaintézmények (karok, departmanok, multidiszciplináris központok, szervezeti egységek) elaborátumai alapján ellenőrizze, minőségében és kivitelezhetőségében is. Ha folyó szakirányokról van szó, akkor a véleményét az első nemzedék diplomázása után adja meg, ha pedig új szakirány bevezetéséről van szó, akkor a minimum feltételeknek megfelelően, a pozitív véleményét adja hozzá. Az Újvidéki Egyetem Tanügyi Tanácsának döntése alapján 2005–2006-ban minden karnak feladata volt:

- el kellett végezni a tantervújítást, a program-innovációkat és az akkreditációhoz szükséges előkészületeket, a belső minőségellenőrzést az európai standardok alapján;
- bevezetni az ECTS standardjait, új tudásellenőrzési formákat, a pontrendszert;
- karonként ki kellett nevezni az **Akkreditációs Munkacsoportot** (legalább 3 tanár és a titkár személyében), akiknek minden szükséges szakmai segítséget megadott az Egyetemi Belső Akkreditációs Bizottság, miközben ellenőrizte a munkát, kapcsolatot tartott fent a Minisztériummal és a nemzetközi intézményekkel. A karok bizottságai minden szakra és szakirányra külön elkészítik az akkreditációs kérelmet, figyelembe véve az általános és szűk szakmai mércéket is, miközben a kritériumok¹⁷ mellett indokolja az oktatási célokat, hatékonyságot és a hasznosulást is.

Az Egyetemi Belső Akkreditációs Bizottság évi tervet készít, és ez alapján ellátogat minden kérelmező intézménybe. Négytagú bizottság¹⁸ a helyszínen ellenőrzi a munkafeltételeket és a stúdium minőséges kivitelezhetőségét a törvényes követelmények alapján és kiadja a jelentését az akkreditációról/önevalvációról. Az ECTS Koordinátor már néhány éve, az Egyetem keretein belül minden karnak utasítást ad hogyan vezessék be az egyszemeszteres

¹⁵ Ugyanott 8 oldal.

¹⁶ Valójában a valamikori Pristinai Egyetem kettészakadt: Pristinában maradt az albán érdekeltségű és Kosovka Mitrovicára (szintén Koszovó területén) költözött a szerb érdekeltségű részlege.

¹⁷ Kompetens tanári káder, publikációk/kiadói tevékenység, professzionális tapasztalat, szakmai felszereltség

¹⁸ Tagjai a szakirány expertjei: két másik szerbiai egyetem, egy külföldi egyetem tanára szavazati joggal és egyik tagja a Belső Akkreditációs Bizottságnak szavazati jog nélkül.

tantárgyakat, mely normatívák alapján határozzák meg a kötelező, választható tantárgyakat, majd az egységes utasítások alapján a kredit/pontrendszer működéséhez ad tájékoztatást, összehangolva azt a nemzetközi elvárásokkal. A karok kereteiben 2005-re már minden departman, tanszék kidolgozhatta az egyes tantárgyak előadásainak, gyakorlatainak és egyéb hallgatói tevékenységek, valamint a vizsgák rendszerének új mintaképét.

Általános vélemény az, hogy az Újvidéki Egyetemen a többi szerbiai egyetemhez viszonyítva, meglehetősen előrehaladt a felsőoktatási reform és akkreditációs eljárás. Az oktatást érintő újításokban legtöbbször a belgrádi konzervatív körök lassítják le a törvényhozást és az európai szabályzások térhódítását. Az Újvidéki Egyetem 2006. október 3-án meghozott Alapszabálya alapján új szerkezeti és tevékenységi struktúrát vett fel, majdnem teljességében alkalmazkodva a Bolognai nyilatkozathoz, majd az ezt követő nemzetközi előírásokhoz, illetve, a 2005-ben meghozott szerbiai Felsőoktatási törvényhez.

Az Újvidéki Egyetem új statútuma alapján az intézmény **autonómiája** a következő önálló tevékenységében nyilvánul meg:

1. a stúdiumprogramok meghozatala, a tanmenet és beiratkozási feltételek meghatározása
2. az intézmény belső struktúrájának, igazgatási szerveinek (Egyetemi Tanács – 25 taggal (17 kar+4 alapító+4 egyetemista), Rektorátus, Szenátus, Egyetemista Parlament stb.) működése
3. tanerők kinevezése és megválasztása
4. a megfelelő diplomák kiadása
5. ingatlanával és más tulajdonával, illetve a pénzeszközeivel való rendelkezés
6. kutatóprogramok felállításában, miközben garantált a szabad tudományos és művészeti alkotás joga, valamint az interpretálás szabadsága
7. nemzetközi tudományos kapcsolatok
8. innovációs tevékenység és a gazdasággal lefolytatott tudástranszfer cseréje
9. egyetemisták elhelyezése és étkeztetése.

Az egyetem **alaptevékenysége** a felsőoktatás (karok és akadémia kereteiben), felnőttoktatás (életen át tartó oktatás), kutatás és fejlesztés, könyvtári- és kiadói tevékenység, művészeti- és irodalmi alkotás, könyveladási és információszolgáltatás. Az egyetemen öt tudomány/művészeti ág¹⁹ keretében lehet megvalósítani a következő stúdiumszinteket:

Első fokon: alap akadémiai és alap szak stúdiumok

Második fokon: diplomás akadémiai stúdiumok-mesterkurzusok, specializált akadémiai és szak stúdiumok.

Harmadik fokon: doktori akadémiai stúdiumok.

Az egyetem szerkezetébe²⁰ 14 kar (jogi személyiségek, illetve e státus nélkül)²¹ és néhány központ, departman (részleg, szakirány) tartozhat, majd a szakszolgálatok, könyvtár, információs-központ, egyetemista részlegek stb. A jogi személyiséggel rendelkező karok legalább 3 akkreditált szakkal és három tanítási szinttel rendelkeznek. Az újonnan alapított Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar (Szabadka) például még csak egy akkreditált szakiránnyal és PhD kurzus nélkül, nem kaphatott önálló jogi személyi státust.

¹⁹ Akkreditált tudomány-művészeti ágak: természettudomány-matematika, társadalmi-humanista, medicina, műszaki-technológia és a művészetek, valamint ezek multi-diszciplináris szakai

²⁰ Lásd a szerkezeti organigrammot a mellékletben.

²¹ Az egyes karok döntéshozó szervei: Kari Tanács, Dékánság, Tanulmányügyi Tanács, Választói/kinevezési Tanács, Egyetemista Parlament.

Az egyetem karai alapításuk sorrendjében:

1. Bölcsészettudományi Kar – Újvidék
2. Mezőgazdasági Kar – Újvidék
3. Jogtudományi Kar – Újvidék
4. Technológiai Kar – Újvidék
5. Közgazdaságtudományi Kar – Szabadka
6. Műszaki Kar – Újvidék
7. Orvostudományi Kar – Újvidék
8. Természettudományi-matematikai Kar – Újvidék
9. Művészeti Akadémia – Újvidék
10. Építőmérnöki Kar – Szabadka
11. Mihajlo Pupin Műszaki Kar – Nagybecskerek
12. Sport és Testnevelői Kar – Újvidék
13. Pedagógiai Kar – Zombor
14. Magyar Nyelvű Tanítóképző Kar – Szabadka

Központok és szakosztályok:

1. Inter- és Multidiszciplináris Stúdiumok és Kutatások Egyetemi Asszociációja – ACIMSI
 2. Rektori Kollégium (rektor, rektor-helyettesek, egyetemista-prorektor, dékánok, főtitkár, irodavezető)
 3. Központi Könyvtár
 4. Információs-technológiai Központ
 5. Minőségellenőrző Központ
 6. Egyetemista Aktivitások Központja
 7. Egyetemi Titkárság (nemzetközi kapcsolatok, jogi-, gazdasági-, általános szakosztályok)
- Ezen kívül az egyetemhez rugalmasan és közvetlenül kapcsolódhatnak a karokon kívül, intézetek, tudományos központok, departmanok, laboratóriumok, katedrák, műhelyek, termék-fejlesztő innovációs központok, tudományos inkubátorházak, műszaki parkok, szervizszolgálatok.

Az Egyetem fő **döntéshozó szervének** az Egyetemi Tanácsnak állandó Bizottságai is vannak: Stratégiai-fejlesztő Bizottság; Campus-fejlesztő Bizottság; Statutáris Bizottság; Pénzügyi Bizottság; Vállalkozói Bizottság; Beruházási Bizottság. A Tanács alá rendelt **Szenátust** a rektor vezeti, hiszen a tudományos és tanügyi kérdésekben kompetens (25 rendes tanár+rektor és 3 rektor-helyettes + 14 dékán + központok koordinátorai + 5 tudományági szaktanácstag). A stúdiumprogramok, szakok, diplomák, tanárok megválasztása és a minőség-ellenőrzés, de az etikai kérdések is hozzá tartoznak. A kreditpontok átvitele, a közös diplomák szerzése, a táv- és a folyamatos tanulás terén az egyetem szakszolgálatai és Szenátusa a kompetens. A minőségrendszerek felállításával kapcsolatban újdonság az önminősítés folyamata, amihez instrukciókat az egyetem ad, de minden karon és szakágon fel kell állítani a saját szakmai bizottságot.

3. A hallgatók

Az egyetemisták többsége támogatja a felsőoktatás reformját. Azok azonban, akik nem igazán tanulni mentek az egyetemekre, csak a munkanélküli és tétlen fiatal időszak végét próbálják kitolni, nem rajongnak az új oktatási előírásokért. Az egyetemisták részvételét és érdekeltségét a felsőoktatásban két szempontból elemezhetjük: az egyik a hallgatói önkormányzatok a döntéshozatalban, a másik szempont pedig a friss diplomások esélye a munkaerőpiacon (ami egyébként a karok minőségellenőrzésének is fontos szempontja).

3.1. Hallgatói participáció

A szerbiai egyetemen már több évek működnek az **Egyetemista Parlamentek**, mint érdekvédő szervek (az újvidékiek 31 tagja van, minden karról legalább egy, de az egyetemisták számától függően lehet több is). Az egyetemisták alkotják az Egyetemi Szenátusok 20%-át. Lényeges az egyetemisták integrációs szerepe a következő feladatokban: egységes tanulmányi standardok felállítása, kredit-rendszer felállítása, minőség-ellenőrzés, stratégiai fejlesztés, szakközi programok, tanárok kinevezése, nemzetközi kapcsolatok, beruházások, információáramlás, könyvtárhasználat terén. Az Akkreditációs Bizottságba nem direkt választják be az egyetemistákat, hanem elektorok útján képviseltetik magukat a Nemzeti Felsőoktatási Tanács közvetítésével.

Az egyetemi oktatás rezsimje az idei 2006-07 iskolaévtől kezdve Vajdaságban minden karon teljes egészében a Bolognai Nyilatkozat és az azt követő előírások alapján működik:

- A hallgatók felvételi vizsgával, rangsorolás után, kerülhetnek a karokra, vagy a költségvetés terhére, vagy úgy, mint önköltségesek, illetve vendéghallgatóként (2 szemeszteren át más egyetemről)
- szemeszteres (15 hetes), vagy trimeszteres (10 hetesek) tantárgyak-kurzusok, amelyek kötelező, kötelezően-választható és szabadon-választható tantárgyakra oszlanak.
- A tudásellenőrzés folyamatos és pontozható (tesztek, kollokviumok, szemináriumi munkák, szóbeli vizsgák)
- A 2006-tól beiratkozók esetében az évisméltés megszűnt, hiszen a felvett kurzusok/tantárgyak választhatók, megismételhetők.

A hallgatóknak és szüleiknek valójában igen kevés befolyása van a felsőoktatási rendszerek szerkezetére, de a közvetlen egyetemi életet az intézmény operatív szférájában befolyásolhatják. Az egyetemistákat felettébb az érdekli, lesz a friss diplomának munkaerő-piaci hasznosulása.

3.2. A friss diplomások munkaerő-piaci megfelelésre

A gazdasági reformtörekvések következményeként Szerbiában a munkahelyek nagy többsége új igényeket fogalmaz meg a szaktudás területén is. Elsősorban gyakorlati jellegű és rugalmas tudáselemeket igényel a munkaerőpiac, ami a multidiszciplináris képzettségek előtérbe kerülését jelenti, és általánossá válik a folyamatos átképzési igény. A szerbiai fiatalok 15–25 éves korosztálya az összes munkanélküli 20-27%-át adja, többségben vannak a nők. A fiatal munkanélküliek túlnyomó többségének életkora 19–25 év (kb. 98%), és középiskolai oklevele van. A munkaerőpiacon belüli változás növelte a diplomások versenyelőnyét. A munkanélküliségi és különösen a mobilitási statisztikák egyértelműen a felsőfokú képzés tekintélyének növekedését mutatják, ami továbberosítja a fiatalok tanulási igényét²².

Napjainkban szinte lehetetlen gyorsan elhelyezkedni friss középiskolai diplomával. Munkaerő-piaci helyzetüket a fiatalok viszonylag borúsán látják. Adataink²³ szerint a *megkérdezettek fele tanulna tovább* valamilyen felsőoktatási formában, a városi származásúak nagyobb valószínűséggel, mint a falvakból származók. A középiskolások elsősorban a

²² Lásd a Regionális Tudományi Társaság (Szabadka) a Szülőföld Alap támogatásával készült regionális fejlesztés és stratégiakutatást. G. Molnár Irén tanulmánya a Kistérségek életereje (2006) tanulmánykötetben.

²³ Lásd G. Molnár Irén tanulmányát a Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében című projektumban, 2006. Kutatókoordinátor: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest.

közgazdasági, műszaki és informatikai képzésben gondolkodnak. A második lehetőségként megjelenik terveikben a pedagógia, illetve a bölcsészeti szakok iránti igény is. A természettudományi, mezőgazdasági és jogi képzés terve csak kisebb mértékben jelentkezik, valószínű azért, mert e képzések nem magyar nyelvűek. A képzési kínálat korszerűsítése során új szakirányok váltak attraktívvá, pl. a közgazdasági, a műszaki képzések, informatika irányába való elmozdulása, ugyanakkor a fiatalok szeretnék néhány indokolt piacorientált szakon anyanyelvű oktatásban részesülni: pedagógusszakok, üzleti főiskola, kertészeti és mérnökképzés.

A friss diplomások többsége úgy véli²⁴, hogy tanulmányai befejezése után rövidesen munkát talál, de a fiatalok 41% úgy gondolja, hogy *több évig kell várnia megfelelő munkára*. A felsőoktatásban és a munkakeresésben a vajdasági fiatalok a szűkebb és tágabb régió fiataljaival veszik fel a versenyt, nem követik a magyarországi vagy európai mintát. Szakma- és munkahelyválasztás terén a szerbiai/régióbeli munkaerőpiaci tényezők a döntőek, nem pedig az európai normafeltételek. A fiatalok többsége nem végez a képzettségének megfelelő munkát, mert megfelelő munkalehetőség hiányában kénytelenek mást elfogadni. A kedvező munkalehetőségért a fiatalok készek szakmai továbbképzéseken részt venni, új készségeket elsajátítani és idegen nyelvet tanulni, de akár külföldre távozni is²⁵.

Empirikus kutatások bizonyítják, melyek a sikeresen hasznosult diplomák a régióban. A presztízsszakmákról a vajdasági fiatalok válasza (az interjúkból és a fókuszcsoporthoz együttrévén)²⁶ ezt a sorrendet alakította ki: menedzser, banki/pénzügyes munkák, marketing-, informatikai munkák, programozó, vállalkozó, közgazdász, képzett könyvelő, ügyvéd, egyetemi tanár, logisztikus, építészmérnök, szakorvos. Keresett szakmák és húzóágazatok a régióban: közgazdász-menedzser, informatikus, logisztikai szakember, építészmérnök, pénzügyi szakértő, marketingszakember, reklámszakértő, szakorvos, fogorvos, szimultán fordító, turisztikai szakember (vendéglátóipar), vállalkozók, építész, szobafestő, kőműves, textilmunkás. Nem igényelt szakmák a régióban: pedagógus (főleg óvónő és tanító, nem pedig tanár), fémmegmunkáló munkás, fodrász, vegyész, gépkocsivezető, kertész bölcsészszakok (kivéve a pszichológust és az angol nyelvészt), kereskedő-eladó.

Az oktatási miniszter szerint mindössze néhány karon követik a diplomázott fiataljaiknak a munkalehetőségeit és utólagos karrierjét. Ezt a szempontot előbb-utóbb be kell majd építeni minden karnak a minőség-ellenőrzés céljából. Jelenleg, néhány reprezentatív kísérleti elemzés folyik: a belgrádi Architektúra Kar követi a hároméves alapszakon diplomázottak karrierjét, majd a kragujeváci Jogi karon és az újvidéki Jogi-, valamint a Műszaki karon diplomázottak sorsát követik a munkaerőpiacon²⁷.

4. Tanárok

²⁴ Lásd Szilágyi Ágnes kutatását: Az értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci percepciója, 2003.

²⁵ A Magyarországon tanuló vajdasági fiatalok ezt az opciót túlélési stratégiaként választották, főleg anyagi és megélhetési okok miatt, de közrejátszott az Európai Unióba tagosodás ténye is, mint húzóerő. A munkanélküli vajdasági magyar fiatalok többsége 1-2 évig is hajlandó megfelelő munkalehetőségre várni, többen alkalmi munkákat vállalnak. Úgy gondolják, hogy munkanélküliség fő oka, hogy nem rendelkezik kapcsolatokkal, ismeretsegekkel.

²⁶ Lásd G. Molnár Irén tanulmányát a Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében című projektumban, 2006. Kutatáskoordinátor: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest.

²⁷ Bologna process, Serbian national report, 2005-2007, Minister of Education and Sports: Slobodan Vuksanovic 15. December. 2006., 8 oldal. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

Az oktatási miniszter a tanári kar minőségellenőrzése céljából belföldi és külső ellenőrzést is alkalmaz. Ez szerint a Nemzeti Felsőoktatási Tanács 2006. október 20-án meghozta a Felsőoktatási intézmények minőségellenőrzésének és önértékelésének a standardjairól szóló szabályzatot, illetve irányelveket.²⁸ Ugyanakkor, a külföldön tanító, vagy a külföldről vendégtanárként Szerbiában dolgozó tanerők, mintegy szakmai tanácsadóként működnek. Az állandó visiting professzorok száma nem túl nagy (28 országból 94 vendégtanár 2007-ben), de az ország nyitásával és a vízumkorlátok enyhülésével azt reméljük, hogy az előadói és hallgatói mobilitás is lendületes lesz 2008-ban.

Az Újvidéki Egyetemi statútumában a tanerő minősítése követi az új törvény követelményeit, illetve kötelező a PhD fokozat. Tanári kinevezések a Szerb Kormány mellett létező Nemzeti Felsőoktatási Tanács ajánlásai alapján előírt formában történhetnek és csakis munkaviszonnyal járhatnak (pályázatkíírás, szakemberi vélemény/pozitív szakreferátum, szakmai tanács döntése az egyetemen, kinevezés) a doktorátus megvédése után:

- a.) újraválasztható titulusok:
 - az oktatásban a docens, a kutatásban a tudományos munkatárs, majd
 - rendkívüli tanári kinevezést kaphat (aki tankönyvet is írt, mesterkurzuson mentor), illetve a kutatás területén ennek megfelel a tudományos főmunkatársi kinevezés
- b.) örökös titulus: az oktatásban a rendes tanári kinevezés, vagy a kutatómunkában a tudományos tanácsadó
- c.) kivételesen az idegen nyelv és a művészeti tantárgyak, testnevelés esetében a tanár kinevezése lehet előadó és főelőadó is, sőt egy átmeneti helyzet miatt (a főiskolák megszűnéséig) a szakstúdiumok tanárainak is lehet ilyen kinevezése.
- d.) A tanársegédi kinevezéseknél van az asszisztens (vagy kutatómunkatárs) aki doktorandusi kurzuson tanul.

A 2006. év végéig tart az átrendeződési folyamat az egyetemen, vagyis az új rektorátus, dékánok, egyetemista parlamentek megválasztása, az új egyetemi stúdiumok bevezetéséről pedig legkésőbb 2007/08 iskolaévig akkreditációt kell szerezni, azzal, hogy a pontrendszert már az idéntől alkalmazni kell. A tanerő minőségéről, tevékenységi pontozási rendszer alapján, tudományos kartotékát nyitott a minisztérium és annak nyilvánosságra hozatalával (honlapok, minisztériumi közlönyök) hatni próbál a megfelelő tudományos karrierek építésére.

5. Politikai szféra

Az egyetem kereteiben nem tevékenykedhetnek politikai pártok és a politikai véleménynyilvánítás az intézményen kívül történhet. Az Újvidéki Egyetemről azonban, a közelmúltban viszonylag sok tanár ment el fontos politikai pozícióra, vagy állami funkcióra, ugyanakkor a letűnt politikusok is szívesen foglalnak el egy-egy tanári széket. A tanárként közismert személyek magukkal vihetik az akadémiai tekintélyt, másrészt láthatjuk, hogy a politikai presztízs is visszaváltható elismert állami állásra.

A kormánykörök és az egyetemi oligarchia „vívja” a maga mindennapos küzdelmét, vitáznak a szakma és az állami érdekek különböző területein. Az oktatásügy Szerbiában ritkán ad okot direkt pártpolitikai csatározásokra. Inkább csak a Vajdaság Tartomány Képviselőház vitáiban jelentkezik a Vajdaság Magyar Szövetség kezdeményezésére, mint például a magyar

²⁸ Eredeti elnevezése: ПРАВИЛНИК О СТАНДАРДИМА ЗА САМОВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ КВАЛИТЕТА ВИСОКОШКОЛСКИХ УСТАНОВА vagy angolul: Standards and Guidelines for Quality Assurance in the EHEA.

tehetséggondozó gimnáziumok (Szabadkán és Zentán) és a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar megnyitása kapcsán (2002 és 2006 között). Kisebbségi oktatásügyben a Magyar Nemzeti Tanács és a többi magyar párt is hasonlóan gondolkodik, talán csak a konkrét intézményalapítási formák, székhelyek körül van vita²⁹.

C. A reform állása - eredmények

A „bolognai folyamat” megindítása felsőoktatási politikai döntés, amely szintén része a rendszerváltoztatásnak Szerbiában. A Szerb Oktatási Minisztérium igyekszik központosítási és ellenőrzési szándékkal megszüntetni a kialakult kaotikus helyzetet a meglehetősen erős állami karok és a magán intézmények ellenében is. A reformtörekvések azonban lassúak és nem zökkenőmentesek. A „bolognai folyamatra” való hivatkozás – az akadémiai körökben elfogadhatóvá tesz olyan reformokat is, amelyeket a kormányzat egyébként nem tudna kezdeményezni, hiszen ettől „fontosabb országos sorskérdésekkel van elfoglalva”, mint például Koszovó kiválása. Ezért a „bolognai folyamat” nem egyszerűen szerkezeti átalakulás a felsőoktatásban, hanem egy új felsőoktatási koncepció kezdete is Szerbiában, amely újabb felsőoktatási törvény meghozatalára fogja invitálni a kormányt.

A felsőfokú oktatáspolitikát az utóbbi másfél évtizedben, a centralizmus (kormány), az autonómia (egyetem) és a reformirányítás (szakma) alkotta háromszög-viszony jellemzi. A szerb állam immár a miloševići korszak óta nem tudja levetkőzni a centralista törekvéseket, ami Belgrád-központúságot jelent a felsőoktatás irányításában is, de a titói korszakban tapasztalt öngazgatás is megtette a maga hatását, hiszen az egyetemi körök és a hallgatók tradicionálisan beleszóltak a felsőoktatás irányításába és ma is megkövetelik az önálló véleménynyilvánítást.

1. Felnőttoktatás, továbbképzés Szerbiában

A felnőttképzésnek Szerbiában hosszú évekre visszanyúló hagyománya van, ami azonban nem mutatott kiegyensúlyozott evolúciós fejlődési folyamatot, nem is egyeztethető össze a Lifelong Learning elvvel. A kilencvenes évek a szisztematikus degradáció időszaka volt az oktatás területén is. Ma a felnőttek képzése Szerbiában nem fejezi ki a társadalmi érdekeltségeket, nincsenek fejlesztési eszközök sem, így nem valósít meg jelentős szociális és gazdasági effektusokat. A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat az egyetlen állami intézmény, amely úgy-ahogy rendszeresen foglalkozott eddig is a felnőttképzéssel, úgy is, mint annak a szervezője, bonyolítója és legtöbbször anyagi támogatója is. Képzési programjaik azonban az esetek többségében nem a valós szükségletek függvényében valósulnak meg, kimenetelük kétes. Más intézmények által szervezett oktatás esetében az állam úgy néz a felnőttképzésre, mint jövedelem-szerzési tevékenységre, amelyet meg kell adóztatni. Ezek az intézmények, normatívák, standardok és követelményrendszeri kritériumok nélkül, meglehetősen kaotikus és professzionalizmust nélkülöző helyzetet alakítottak ki. Jelenleg a következő intézmények tevékenykednek kisebb-nagyobb intenzitással a felnőttképzésben, ami részben az életen át tartó oktatást is kielégíthetné: munkás-, nép- és szabadegyetemek, művelődési központok, Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, vállalatok vagy multinacionális vállalatok ágazatai, magán (oktató) intézmények, oktató központok, alapítványok és civil szervezetek, teleházak, tudományos és szakmai intézmények, professzionális és szakmai társulások, a hadsereg és a rendőrség különleges igényeit kielégítő képzési formák, az idősek társadalmi gondoskodásáról szóló intézmények, sőt egyházak, a helyi és globális médiák, múzeumok,

²⁹ Ilyen kérdés például: Szükség van-e tiszta magyar egyetemre Vajdaságban, vagy pedig multietnikus egyetemre Szabadkán?

könyvtárak, olvasótermek, sőt jelenleg képzést vállalnak mozik, képtárak, rekreációs központok, büntető- és javító intézetek.

Szerbiában az oktatásról három jogi alapdokumentum rendelkezik: Törvény az Oktatás és Nevelés Alapjairól (2003/04), Törvény a Középiskolákról (2003 és 2005) és a Törvény az Felsőfokú Oktatásról (2005). Külön törvény nem létezik a felnőttoktatásról, de már stratégiai tervek vannak. A Szerb Kormány 2006. december 28-án hozta meg a *Felnőttoktatás stratégiai fejlesztése Szerbiában* című dokumentumát³⁰, amellyel meghatározta a képzésforma körüli teendőket az országban. Ez a 17 oldalas dokumentum elvi alapokat és fejlesztési célokat tartalmaz, végre egybehangolva azokkal a nemzetközi deklarációkkal, amelyek kompatibilisak az európai oktatáspolitikával és egy életen át tartó oktatási elvvel³¹. A cél elsősorban az volt, hogy összeegyeztessék a felnőttoktatást az emberi erőforrás társadalmi és gazdasági fejleszthetőségével. Ezek korábbi kormányhatározatokat egészítenek ki: például, a foglalkoztatottság stratégiája 2005-2010 között, a kis- és középvállalkozások fejlesztése 2003-2008 között, szegénységcsökkentés (2003), csatlakozási stratégiai az Európai Unióhoz (2005), a szociális védelem fejlesztése (2005), és nemzetstratégia az öregedésről 2006-2015 között.

A felnőttoktatás mindazokra vonatkozik, akik elmúltak 18 évesek és nincs tanulói vagy egyetemista státusuk. A felnőttképzési aktivitás főleg két területre irányul: szakképzésre (akár az első szakma megszerzése, vagy az elhibázott (elégtelen) képzésből eredő pályakorrekció, át- és továbbképzés) és az alapvető kompetencia tudások elsajátítására (munkahelyi követelmények). Tartalom szerint, az oktatás következő formáit ismeri a kormányhatározat:

1. **A formális képzési alrendszer** vagy a formális oktatás – amely az államilag akkreditált iskolarendszerbe illik (általános iskolától a posztgraduális szintig), tehát bizonyítvány (certifikátum) jár érte, elismerhető kvalifikációt ad. Intézményei:

- A felnőttek alapképzésének iskolái,
- A fiatalok képzését szolgáló középiskolák (állami és magán),
- Főiskolák és egyetemek (állami és magán)

2. **A nemformális képzési alrendszer**, vagy a nem formális oktatás az államilag finanszírozott iskolarendszeren kívül áll, de a szervezést és a lebonyolítást, a programokat meghirdető intézmények vállalják magukra, ha akkreditációhoz jutnak.

3. **Általános vagy szakoktatás** – az iskolai programok tartalma szerint lehetnek általános tudást vagy szakosított ismereteket adók, ami alapján három alapprogram létezhet: általános iskolai, közép-szakoktatási és a munkaerőpiac által igényelt programok.

4. **Iniciális oktatás** – minden olyan program, amely az első munkába lépést is megelőzi.

5. **Folyamatos (kontinuitásos) oktatás** – azok a programok, amelyek a kötelező közoktatás után zajlanak, vagyis azok az oktatási folyamatok, amelyeket a munkába lépés után vállalnak az érdekeltek. Célja lehet: a tudás, képességek fejlesztése, vagy új kompetenciák szerzése, vagy éppen szakmai/professzionális továbbképzés.

³⁰ Eredeti elnevezése: Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, (Službeni glasnik RS br. 55/05, javitva 75/05), 2006. december 28. A határozat a korábbi felnőttoktatást érintő dokumentumokra támaszkodik: Strateški pravci u razvoju obrazovanja odraslih, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd, 2002-ből. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

³¹ A kormányhatározat 6 nemzetközi nyilatkozatra vagy elvi határozatra támaszkodva indítja a stratégiai tervet: Hamburgi deklaráció a felnőttoktatásról (1977), Európai Bizottság memoranduma az életen át tartó tanulásról (2000), Dakari keretegyezmény - oktatás mindenkinek (2000), Életfogytiglani tanulás európai térsége (2001), Koppenhágai nyilatkozat (2002), Tudás százada a fenntartható fejlődésért (ENSZ –UNESCO, Bonn – 2005)

6. Rendes vagy rendkívüli oktatás. A felnőttképzés hagyományos formáját, a szigorúan időbeosztásos – főleg hétfévi és délutáni/esti képzések módozatai jellemzik. A távoktatást s annak változataiban a tanuló/hallgató a megkapott képzési csomag alapján önállóan tanul szükség szerint konzultálja tutorát, a kiadott feladatokat teljesíti majd képzésközi- és záróvizsgát tesz, részt vesz a tervezett – kötelező vagy fakultatív – konzultációkon és gyakorlatokon, tréningeken (pl. internettel támogatott hálózatos távoktatás).

A szerbiai felnőttoktatás megvalósításában a kormányelképzelés szerint, legalizálhatók lesznek a már működő, sokféle intézményi tevékenységek közül az: állami általános iskolák, középiskolák és a központjaik, felsőoktatási intézmények és központjaik, nép-, munkás-, és szabadegyetemek, vállalatok és gazdasági asszociációk, egyesületek, kulturális intézmények, oktatási magánszervezetek, szakmai társaságok.

A Szerb Kormány szerint a felnőttoktatás céljai között négy olyan alapvető van, amely kiindulópontja a jövőbeli néhány törvényrendeletnek³²:

1 cél: A felnőttoktatásban érdekelt szociális partnerek hatékony részvétele a programban, amely társadalmi dialógust követel. Ehhez a célhoz a következő feladatok idomulnak:

- partnerségi egyezségek megkötése a szakképesítésről, a kormány a munkaadók és a foglalkoztatottak között, országos és önkormányzati szinten. A feladatok és a felelősség megosztása nélkül nem működik rendszerben a felnőttoktatás - túl kellene haladni a jelenlegi kaotikus helyzetet.
- szakképesítési és továbbképzési oktatási tanácsok alapítása, a kormány, a reprezentatív szakszervezetek és a munkaadók képviselőiből,
- az emberi erőforrás fejlesztése céljából alapított önkormányzati/lokális tanácsok működtetése, amely a kormány, a reprezentatív szakszervezetek, a munkaadók, szakmai egyesületek, iskolai intézmények, kutatóközpontok képviselőiből alakulna. Alapvető feladata lenne az oktatási szükségletek felfedezése, kezdeményezés, a tájékoztatás és a pénzelési modellek megajánlása.

2 cél: a felnőttoktatásban érdekelt minisztériumi hatáskörök disztribúciója és újradefiniálása, amihez három minisztérium szoros együttműködése kell: Oktatási-, Munkaügyi, foglalkoztatási, szociálpolitikai-, valamint a Pénzügyi Minisztérium (minisztériumközi munkacsoportok és állandó bizottságok működtetése).

Ebbe tartozó feladatok:

- a felnőttoktatásra fordítható kapacitások és felelősség emelése
- a felnőttoktatási programok pénzelési modelljének és mechanizmusának kidolgozása
- a felnőttképzést vállaló intézmények ellenőrzése és igazgatása, egységes standardok alapján

3 cél: a felnőttképzési programokhoz való hozzáférés opcióinak kidolgozása a következő feladatokkal:

- a felnőttek alapképzésének megszervezése
- a szakképzési és továbbképzési programok fejlesztése

4. cél: a felnőttképzési kapacitások növelése és minőségének ellenőrzése

- a felnőttképzési törvény és altörvényeinek mihamarabbi meghozatala
- a felnőttképzés pénzelési rendszerének bevezetése
- a képzési és oktatási standardok meghatározása

32 A már meghozott határozatok: (1) Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji kormányhatározat objavljen Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 71/05) és a (2) Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

- az akkreditációs és certifikációs rendszer bevezetése
- a tanácsadási rendszer meghatározása
- a minőségellenőrző programok rendszerének bevezetése.

A felnőttoktatás megcélzott, potenciális alanyai között elsősorban azokat kell felölelni, akik tudás és képesség nélkül tengődnek a munkaerőpiacon: írástudatlanok, kvalifikáció nélküliek, szakképzetlen munkanélküliek, technológiai feleslegek, új magánvállalkozók, nők, nemzeti kisebbségek (roma), falusi lakosság. Ezeknek, a rétegeknek, nem elég az általános alapszintű oktatási programok előírása, hiszen nem gyerekek már, hanem alternatív és funkcionális programokkal arra kell képesíteni őket, hogy szakmaorientáltságot kapjanak, belépési lehetőséget a munkaerőpiacra. A felnőttoktatás realizálása az ország különböző régióiban más-más programokat igényel, mert az egyes országrészek fejlődési szintje, emberi potenciálja, sőt igényei sem azonosak.

A felnőttoktatás pénzelésében a kormányrendelet a következő intézmények részvételét látta elő: állami költségvetés, önkormányzatok céleszközei, vállalati és magánkezdemenyvezők eszközei, hazai és nemzetközi szervezetek támogatásai. Ehhez át kell majd csoportosítani a költségvetési eszközöket, aktív foglalkoztatási programokat finanszírozni. Az államnak végre nem csak kijelenteni, hanem be is kell vezetni az adómentességet, vagy adókönyvitéseket azok részére, akik átképzésekbe és továbbképzésekbe fektetik a pénzüket. A stimuláció érdekében alapítványok működtetését kezdeményezik, miközben a vállalatok oktatási beruházásokat is tervezhetnek.

D. A reform kilátásai, különös tekintettel a kisebbségi felsőoktatásra gyakorolt hatásra

A 2007. első felében lezajló kormányváltás Szerbiában megakadályozta, hogy a felnőttoktatási stratégiai fejlesztéshez kapcsolódó operatív programokat időben meghozzák. Ugyanúgy a felsőoktatási reformteendők is sürgősek, hiszen a Londoni konferencia újabb feladatokat nyújt. A 2007. május végére tervezett akcióprogram beindítása is késett, de a 2005-ben meghozott Felsőoktatási törvény kiegészítésén/felújításán máris elkezdődtek a munkák.³³ Az elkövetkező két évben tehát új Felsőoktatási törvény várható, miközben 2007-ben elindult az állami és magán egyetem/karok akkreditációja, amit 2009 június 27-ére befejeznek. Időközben az önálló főiskolák is megkapják majd a választ az akkreditációs kérelmükre³⁴.

A nemzeti kisebbségek, így a magyar felnőttoktatás sem építette ki magának a megfelelő intézményrendszert Szerbiában/Vajdaságban. Önálló magyar egyetem nincs. Azok az aktterek, akik részt vehetnek a magyar anyanyelvű lakosság továbbképzésében legtöbbször pénzhiányra és az anyaországi támogatások szükségességére, hivatkoznak. A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság titkára ugyan ügyel a magyar tannyelvű állami közoktatási-

33 A szerb oktatási miniszter Zoran Lončar interjújának eredeti szövege: »Мандат сам започео са лепим вестима из Лондона, где је Србија добила оцену четири за досадашње реформе у високом образовању. Ова оцена обавезује» рекао је Лончар и нагласио да министарство и унивезритете у наредне две године очекује пуно посла када је реч о примени Болоњског процеса. Лончар је додао да ће искуство показати да ли је потребно мењати нека решења и одредбе Закона о високом образовању која нису прилагођена потребама праксе. «Корекције Закона су могуће и надам се да ћемо до свих корекција доћи заједно са представницима Универзитета». Forrás: www.mps.sr.gov.yu Актуелно/Актуális, 2007. május 29.

³⁴ 2007 május 3-áig 97 főiskola akkreditációs kérelmére adtak választ: 33 kapott akkreditációt, míg 27-et elutasítottak, se 18 főiskola még 3 hónapos halasztást kapott a hiányzó dokumentáció pótlására. Forrás: Slobodan Arsenijević, az Akkreditációs Bizottság elnöke – 2007. július 27.

és felső iskolahálózat megtartására, a Magyar Nemzeti Tanács, oktatási kérdésekkel megbízott szakbizottság is kidolgozta az oktatásfejlesztő programokat, sőt a magyar érdekeltségű községi önkormányzatok is gyakran elemzik az iskolarendszer racionalizálásának és minőségőrzésének a kérdését, de az iskolák igazgatóinak, és az oktató központok vezetőinek továbbra sincs sok lehetőségük felnőttképzésbe fogni. Hiányzik a forgatóke, hiányzanak a minősége szakemberek, nehezen indul be a hálózatépítés.

A törvény értelmében, a felsőoktatási intézményekben a tannyelv szerb, kivéve, ha egyes tagozatokon a kurzusokat külön akkreditálják valamely kisebbségi-, vagy idegen nyelven is. Az Újvidéki Egyetem keretein belül nem csak szerb nyelven folyik az oktatás, hanem megfelelő tanári káder és hallgatósági létszám, sőt még külön igény esetén, a kisebbségek nyelvén is. Ezeket külön kell akkreditálni/kérelmezni az oktatási Miniszternél. Gyakorlatilag négy karon³⁵ és két főiskolán³⁶ folyik magyar nyelvű oktatás is. A nemrég életbe lépett **Törvény a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről** arról is rendelkezik, hogy milyen feltételek mellett lehet anyanyelven tanulni. Ezt figyelembe véve csak remélhetjük, hogy Szerbiában a magyar nemzeti kisebbségnek³⁷ hamarosan (legalább részben) biztosítva lesz az oktatás anyanyelvükön is, az óvodától az egyetemig³⁸.

A vajdasági többnyelvű környezetben előnyös a nyelvtudás (anyanyelv, környezetnyelv, államnyelv vagy az idegen nyelv funkcionális használata). Előnyös lehet a magyar fiatal számára, ha a munkaadó is magyar, de nem a kommunikáció könnyedsége miatt, hanem a nagyobb bizalom és szakmai képesítés miatt. A magyar (öshonos) munkaerő munkabírásáról és lelkiismeretességéről jó az elbíráló munkaadói vélemény a régióban, különösen a menekültek és idegen térségekről bevándorolt személyekhez viszonyítva. A megkérdezett fiatalok³⁹ szerint a nemzetiségi hálózat és kapcsolatrendszer nem működik olyan intenzitással, mint a szerb és montenegrói közösségekben, de ott ahol létezik, önbizalmat és biztonságot ad a friss munkakereső és karrierépítő fiataloknak. A munkakeresés során jelentkező negatív vélemények között legjellemzőbb az a hátrány, hogy egy magyar fiatal kiszorult a szerb kollegák kapcsolati hálójából és esélytelennek számít, ha egy pályázatra több szerb is jelentkezik. A kutatásunk során nem emlegették azt a versenyhátrányt, hogy esetleg a magyarok képzettségbeli hátrányban lennének, nyelvi hátrányt csak akkor, ha a fiatal karrierépítő Vajdaságban nem tud jól szerbül.⁴⁰

1. A magyar tannyelvű felsőoktatás Vajdaságban

Szerbiában/Vajdaságban az oktatási intézmények tannyelve szerb, csak kivételes esetben lehet használni a kisebbségek nyelvét, vagy az idegen nyelvet. Vajdaságban mindig is működtek kéttannyelvű közoktatási intézmények is. Csak elvétve van tiszta magyar iskola, de a

³⁵ Magyar Tannyelvű Tanítóképző-, Építőmérnöki-, Közgazdasági Kar Szabadkán és Újvidéken a Bölcsészeti Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén és a Művészeti Akadémián.

³⁶ Műszaki- és Óvóképző Főiskola Szabadkán.

³⁷ Szerbiában a 2002. évi lakosság összeírás alapján, a magyarok száma 293 299 (3,91%), Vajdaságban pedig 290 207 vagyis a lakosság 14,28%-a.

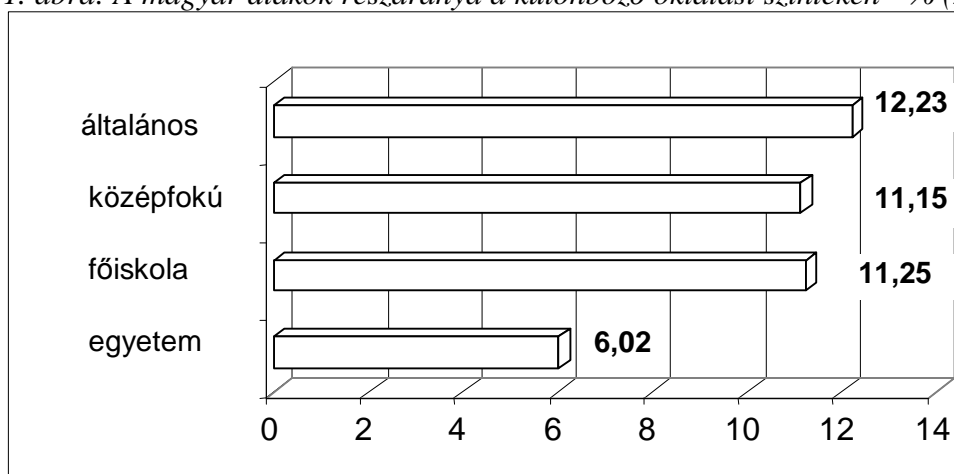
³⁸ Lásd Gábrity Molnár Irén tanulmányát: A vajdasági magyar felsőoktatás helyzete és intézményfejlesztésének időszerű problémái, Debreceni Szemle – tudomány, kultúra, Kiadja a Debreceni Szemle Alapítvány. 2004/2 szám; 294-306 oldalak.

³⁹ Lásd G. Molnár Irén tanulmányát a Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében című projektumban, 2006. Kutatókoordinátor: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest.

⁴⁰ Lásd ugyanott.

tehetséggondozás magyarul középfokon két külön tehetséggondozó gimnáziumban folyik: a Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium Szabadkán és a Bolyai Matematikai Gimnázium Zentán (csak magyar intézmények). A magyar iskolások részaránya az összes tanulók számában a különböző oktatási szinteken évről évre csatlódást okozott; az utóbbi időben javuló tendenciát fedezünk fel. Az oktatással felölelt magyar tanulók aránya kisebb – különösen egyetemi szinten –, mint a magyarok részaránya a vajdasági összlakosságban (ez utóbbi 14,28%). Ez nemcsak azért van, mert kevesebb magyar gyermek születik, hanem azért is, mert továbbtanulási hajlamuk és esélyük is kisebb, mint a többségi nemzeté. Az ábrákon a nemzetiségi hovatartozás szerinti részarányukat mutatjuk az oktatásban (nem az iskola tannyelve szerinti megoszlást).

1. ábra: A magyar diákok részaránya a különböző oktatási szinteken - % (2004)

A korábbi, 2000. évi adatokhoz viszonyítva 2004-ben a magyar középiskolások és főiskolások részaránya (egyébként abszolút száma is) 10% fölé nőtt, ami az új, jobb színvonalú középiskolák és tehetséggondozó gimnáziumok megnyitásának eredménye, s nőtt a továbbtanulási készség is, főleg a magyar tannyelvű főiskolákon. A magyar egyetemisták részaránya azonban még mindig nem kielégítő, alig több mint 6%. Megfelelő törekvéssel – az anyanyelvű minősítő vizsgákra való felkészítéssel, a szerb nyelv jó ismeretével, serkentő ösztöndíj-politikával – ezen mindenképpen javítani lehet és kell. Olyan karokat is kell nyitni, ahol indokolt a teljes magyar nyelvű oktatás (például a pedagógusképzést).

2. A vajdasági magyar kisebbség anyanyelvű felsőoktatásának kilátásai

A Felsőoktatási törvény (2005) többféle intézményt különböztet meg: az *egyetemet* a karokkal, magasiskolát (olyan, mint egy kar, csak nem az egyetem keretén belül működik), *szakmai stúdiumok magasiskoláját*, *szakmai stúdiumok akadémiáját*. Ha a vajdasági magyar közösség egyetemalapítást tervez, eleget kell tennie legalább 3 feltételnek: jogi előírások, elegendő magyar szakemberi forrás és hallgató, valamint megfelelő infrastruktúra és folyamatosan pénzelt intézményfenntartás. Az esetleges magyar *egyetemalapítás feltételei* egyelőre nem adóttak:

A) Akkreditálás, viszonylag sok tudomány és szakterületen:

1. Például akadémiai stúdiumok egyeteme esetében (4+1+2 év) - (3 tudományág/kar + 3 akkreditált szakirány 3 szinten)
2. Szak stúdiumok akadémiája esetében (3+1 év) - (3 tudományág/kar + 5 akkreditált szakirány 2 szinten: alap- és mesterképzés)

B) Munkaengedély megszerzése a tartományi szervek, de a köztársasági minisztérium bejegyzésével:

1. Egyetemi campus - előírt infrastruktúra (termek, laborok, digitális könyvtár stb.) és folyamatos pénzelés
2. Kinevezett, teljes munkaidőben alkalmazott tanerő a tantárgyak 70%-ára
3. Több évtizedre biztosított hallgatóság: legalább 3000-5000 (jelenleg 3000 alatt van a magyar egyetemisták száma!)

A *pedagógushiány* külön gond a magyar közoktatásban. Az osztálytanítók számát tekintve Vajdaság iskoláiban jobbára kielégítő a helyzet (kivéve a szórványfalvakat, ahol a tanulók és a tanítók száma is csökkent), de mind nagyobb hiány mutatkozik a magyar tagozatokon oktató szaktanárokból. A magyar osztályokban tanító tanárok többsége szerb nyelven végezte tanulmányait, nem ismeri tantárgya magyar terminológiáját, sokuk nem is részesült pszichológiai, pedagógiai, illetve módszertani képzésben. A legtöbb magyar tanár a tömbben hiányzik. Szakok szerint a magyar ajkú tanerőhiány legkifejezettebb a matematika, az angol, a műszaki és zenei szakon.

A *szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar* az első, kizárólag magyar nyelvű kar az állami alapítású Újvidéki Egyetem keretén belül. A tanítóképző létrehozása Szabadkán nagy előrelépés a kétszakos tanárképzés megkezdése terén is, amely megoldást jelentene az általános és középiskolákban jelentkező magyar nyelven oktató pedagógushiányra. A megalapításához vezető kezdeti lépés a Szabadkai Önkormányzat kérvényezésére (Képviselőházi ülés, 2004. február 10.), a Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőházának 2004. március 30-án meghozott alapítói határozata volt, amely értelmében Szabadkán létrejön a magyar tannyelvű tanítóképző kar. Az elhúzódozó jogi eljárások végén az Egyetemi Tanács 2006. január 31-én megtartott ülésén végre döntést hozott az új felsőoktatási egység megalapításáról az Újvidéki Egyetem keretén belül. A Tartományi Tudományügyi Titkárság az Újvidéki Egyetemmel és a zombori Tanítóképző Karral szerződést ír alá, amely szabályozza az alapítás módját és a két kar további együttműködését, ugyanis a zombori fakultás szabadkai kihelyezett tagozata alakult át az Újvidéki Egyetem új fakultásává. Az új intézmény számára, a köztársasági oktatási minisztérium jóváhagyásával, a tartományi oktatási titkárság adta ki a munkaengedélyt 2006 őszén. Ma a kar jelentős lendülettel építkezik és reprezentálja a magyar szellemiségű felsőoktatási légkört a régióban.

A *magyar tannyelvű felsőoktatás jövőjéről* évtizedeken keresztül vitáznak főleg a magyar értelmiségiek. A vita tárgyát alkotja nem csak az, hogy szükséges-e a teljes magyar tannyelvű egyetemi oktatás a magyar ajkúaknak, vagy két- esetleg többnyelvű karok szükségeltetnek. A döntéshez felsőoktatási projektervek születtek több alternatívában:

1. *etnikai egyetem modellje vagy a versenyképes egyetem modellje kell a régióban?*
2. *A kisebbségi tudományművelést állami felsőoktatási intézményekbe érdemes összpontosítani vagy a civil tudományos társaságokra és alapítványokra támaszkodni és magánkarokat nyitni?*
3. *sürgősen szükség van-e egy Regionális Felsőoktatási Kutatóintézeti Központra vagy inkább egy nemzeti hálózat kialakítására?*

Konkrét célok, megoldási alternatívák is megfogalmazódtak a vajdasági magyar felsőoktatási programhoz. Ebben az elsődleges feladatok:

- 1) *Lépést tartva az európai felsőoktatási rendszerrel, igazodni a szerbiai felsőoktatási reformhoz*
- 2) *A prioritások kidolgozása, amelyben konkrét intézményes megoldásokra van szükség:*

- a) Szabadkán: pedagógusképzés, mérnökképzés, üzleti szakemberképzés)
- b) Újvidéken tanárképzés (magyarul/részben magyarul), színész/rendezői képzés, jogász- és orvosképzés (anyaországi részképzések), lektorátus;
- c) Zentán anyaországi kertészképzés legalizált tagozaton beillesztve a szerbiai felsőoktatásba.

Az eddig megvalósítható magyar szakirányok, az oktatás-nevelés, mérnöki és közgazdász szak (már létezik részben magyarul Szabadkán), de hiányzik még egy kar/tudományterület és még két szakirány (pl. művészeti, egészségügyi...), ahhoz, hogy a törvény értelmében meglegyen a feltételünk egy magyar érdekeltségű és egyközpontú egyetem alapításához.

Az európai tendenciáknak megfelelően Vajdaságban/Szerbiában is tapasztalható az iskolarendszer reformjának köszönhető *expanzió*, de ez még nem csökkentette jelentősen a kisebbségek esélyegyenlőtlenségét. *A magyar anyanyelvű iskolahálózat nem autonóm, hanem része a szerb iskolarendszernek* (programok, tankönyvek fordítása, nincs önálló tanári testület stb.). *Különbségek* vannak Vajdaság keretein belül is egyes *kistérségek*, vagy városok és falusi környezet *között* is az iskolavégzettség és a továbbtanulás terén, ami a magyarok körében megkülönböztetést jelent, a szerint, hogy a tömbben él vagy pedig a szórványban. Kialakulóban van az egységes kulturális csoportviselkedési modellben a megkülönböztethető magatartás: (1) a városi/kisvárosi tömbben, (2) a tömbben élő falusiaknál, azután (3) a városi szórványmagyarságnál és végül (4) a falusi szórványnál és a szigetmagyarság körében. Míg a tömbben kevesebb az asszimilálódás veszélye, nagyobb az anyaországgal tartható kapcsolat, a szórványban mind reménytelenebb a helyzet a magyar szellemiségű oktatási munkára, ami többek között az ottani értelmiség elköltözése miatt van.

3. Tanulás

1. Az európai tendenciáknak megfelelően Vajdaságban/Szerbiában is tapasztalható az iskolarendszer reformjának köszönhető **expanzió**, de ez még nem csökkentette jelentősen a kisebbségek esélyegyenlőtlenségét. **A magyar anyanyelvű iskolahálózat nem autonóm, hanem része a szerb iskolarendszernek** (programok, tankönyvek fordítása, nincs önálló tanári testület stb.).
2. **Különbségek** vannak Vajdaság keretein belül is egyes **kistérségek**, vagy városok és falusi környezet **között** is az iskolavégzettség és a továbbtanulás terén, ami a magyarok esetében megkülönböztetést jelent, a szerint, hogy valaki a tömbben él vagy a szórványban.
3. A vajdasági magyarok viszonylagos **lemaradása** az iskolavégzettségben (főleg az érettségit nyújtó középiskolai és az egyetemi végzettség terén) nem a gyengébb képességeik miatt van, de esélyegyenlőtlenségük növekszik az államnyelv ismeretének hiánya és az anyanyelvű iskolai tagozatok, vagy a minőséges tanári káder, tankönyvek nélkülözése miatt.
4. A vajdasági magyar **oktatási javításához** fontos: a befektetések növelése és az életminőség javítása, a munkahelyi/vállalkozási lehetőségek teremtése; a közoktatásba beiratkozók anyanyelven tanulásának serkentése (megfelelő közoktatási hálózat, jól képzett oktatók, fejlett infrastruktúra és szakkönyvellátottság, szakkollégiumi rendszer, utaztatási lehetőség – iskolabuszok); magyar nyelvű tanítói-tanári kézikönyvek és tankönyvek; a minőséges munka motiválása fizetés-kiegészítéssel;
5. Növelni kell a magyarság **képzettségi szintjét** és az oktatás minőségét minden szinten – továbbtanulási hajlandóság motiválása új ösztöndíj-támogatásokkal, tehetséggondozó programokkal, munkahelyi kilátásokkal; Ez elérhető többek között, színvonalas magyar nyelvű középiskola-központok megszervezésével (Szabadka, Zenta), a szórvány oktatási program kidolgozásával (rendszeres anyanyelvápolás), magyar szakkollégiumi központok építésével (Újvidéken és Nagybecskerekén);

6. **Nyelvtudás** és munkaerő-piaci kapcsolatok fontosak a régióban. A fiatalok zöme Szabadkán folytatná tanulmányait, olyan tanintézményeket választanának, ahol teljes anyanyelvű vagy részben oktatás folyik.

E. Összefoglaló konklúziók:

1. A *bolognai folyamat megindítása felsőoktatási politikai döntés*, amely része szerbiai általános rendszerváltoztatásnak. A felsőoktatási reformtörekvések Szerbiában, 2001-ben erősödtek fel annak köszönhetően, hogy az új kormányhoz tartozó reformcsoportok lendületet tudtak adni az oktatásügynek. A kormánynak ma is eltökélt szándéka mihamarabb keresztülvinni az európai felsőoktatási előírásokat és bekapcsolódni a nemzetközi egyetemi gyakorlatba. A szerbiai Oktatási Minisztérium igyekszik *központosítási és ellenőrzési szándékkal* megszüntetni a kialakult kaotikus helyzetet a meglehetősen erős állami karok és a magánintézmények körében is. A *reformtörekvések lassúak* és nem zökkenőmentesek. A bolognai folyamat nem egyszerűen szerkezeti átalakulás a felsőoktatásban, hanem egy új felsőoktatási koncepció kezdete is Szerbiában, amely újabb felsőoktatási törvény meghozatalára fogja invitálni a kormányt.

2. A felsőfokú oktatáspolitikát az utóbbi másfél évtizedben *a centralizmus (kormány), az autonómia (egyetem) és a reformirányítás (szakma) alkotta háromszög-viszony jellemzi*. A munkaadók és a piaci aktorok úgy tűnik még kívül állnak ebből a folyamatból. A szerb állam immár a miloševići korszak óta nem tudja levetkőzni a centralista törekvéseket, ami Belgrád-központúságot jelent a felsőoktatás irányításában is, de a titói korszak öngazgatása is megtette a magáét, hiszen az egyetemi körök és a hallgatók tradicionálisan beleszóltak a felsőoktatás irányításába és ma is megkövetelik az önálló döntéshozatalt. Ma a felsőoktatási reformtörekvésekben főleg két irányzat jelentkezik, vagy ütközik: egyrészt a kormány által diktált rendelkezések, másrészt az egyetemi körök innovációs törekvései. A minisztérium és az autonóm egyetemi konferenciák vitáiban többször előtérbe kerül a reformorientált és türelmetlen akadémiai kezdeményezés, ami az ország északi tartományára jellemző (Újvidéki Egyetem), míg a Belgrádtól délre fekvő egyetemek reformfojtó lassúsága hátráltatja az intézkedéseket.

3. A felsőoktatás *megroggyant értékrendszerrel, pénzhiánnyal küszködik*. Az értelmiségiek véleménye szerint az oktatási reform politikafüggő, mert az intézkedések gyakran az uralkodó párt vagy a miniszter párthovatartozásától függenek. A beidegződött gyakorlatot nehezen adják fel a konzervatív körök, amelyeket főleg az idősebb akadémiai generáció tagjai alkotnak. Az egyetemisták többsége támogatja a felsőoktatás reformját. A régi rendszerben tanuló hallgatók is szeretnék bekapcsolódni az új diplomázási rendszerbe, hiszen látják az előnyöket, az európai perspektívát. Azok azonban, akik nem igazán tanulni mentek az egyetemekre, nem rajongnak az új oktatási előírásokért.

4. Ahhoz hogy a szerbiai felsőoktatás érezhetően és viszonylag gyorsan megreformálódjon, elengedhetetlenül szükséges volt az európai normáknak megfelelő *akkreditációs rendszer* bevezetése (2005). Az intézményalapítás, a szakok, programok elismerése, a minőségellenőrzés ezen új rendszerének köszönhetően érhetjük el az intézmények pozitív szelekcióját. Az akkreditáció bevezetésének hozadéka az *intézmények önmeghatározása és belső értékelése*. Az állami és magánkarok is alkalmazkodni fognak a munkaerőpiaci szükségletekhez, és diplomájuk hasznosultása egy pár év múlva majd automatikusan is rangsorolja őket. Ezt követően megtörténhet a felzárkózás a nemzetközi oktatási intézményekhez is (terv szerint 2010-ig).

5. Az akkreditációs folyamatban döntő szerepe van a *kormány által alapított testületnek*, miközben az egyetemek autonómiáját úgy lehet megvédeni, hogy (1) a kormány és az intézmények közé ékelődnek a konferenciák, mint vitaszervek, (2) a Felsőoktatási

Akkreditációs Bizottság tagjai főleg egyetemi tanárok, igazi makrogazdasági és pénzügyi szakértő nincs közöttük.

6. Az akkreditációs szervezetek belső értékelésében dominálnak az optimista megállapítások, a minőségellenőrzésre és a racionalizációra való hivatkozás. A minőség, mint cél, számukra a következőt jelenti: *magasabb oktatási színvonal* (megfelel a munkaerőpiac követelményeinek) is; *eredményesség a hallgatók felvételénél* (magas pontszám), a tanárok kinevezésénél (szigorítás a kompetenciákat illetően); *hatékonyabb képzés* (az anyagi és szellemi ráfordítások megnövelésével csökkenjen a tanulmányi idő átlaga és növekedjen a diplomások száma).

7. A Szerbiában élő kisebbségek oktatása kapcsán, a minisztériumi beszámoló, sajnos csak a roma lakosság felsőoktatásáról számolt be (2006). *A felsőoktatásban alkalmazandó kisebbségi tannyelv kapcsán nem igen van pozitív elmozdulás.* A vajdasági magyarok viszonylagos lemaradása iskolavégzettségük terén nem a gyengébb képességeik miatt van, de esélyegyenlőtlenségük növekszik az államnyelv ismeretének hiánya és az anyanyelvű iskolai tagozatok vagy a minőséges tanári káder, tankönyvek nélkülözése miatt.

8. *A befektetések növelése és az életminőség javítása a régióban, munkahelyi/vállalkozási lehetőségek teremtését jelenti.* A közoktatásba beiratkozók anyanyelven tanulásának serkentése elérhető: megfelelő magyar közoktatási hálózattal, jól képzett oktatókkal, fejlett infrastruktúrával és szakkönyvellátottsággal, szakkollégiumi rendszerrel, utaztatási lehetőséggel és a minőséges munka motiválásával; *A magyar pedagógusképzés folyamatos intézménytámogatása* (Tanítóképző Kar Szabadkán és a tanárképzés Újvidéken) magába foglalja az épület-felújítást és a tanerők motiválását. A rugalmasan kezelt szakirányaival bölcsője lehet a magyar humántudósok és értelmiségiek kinevelésének.

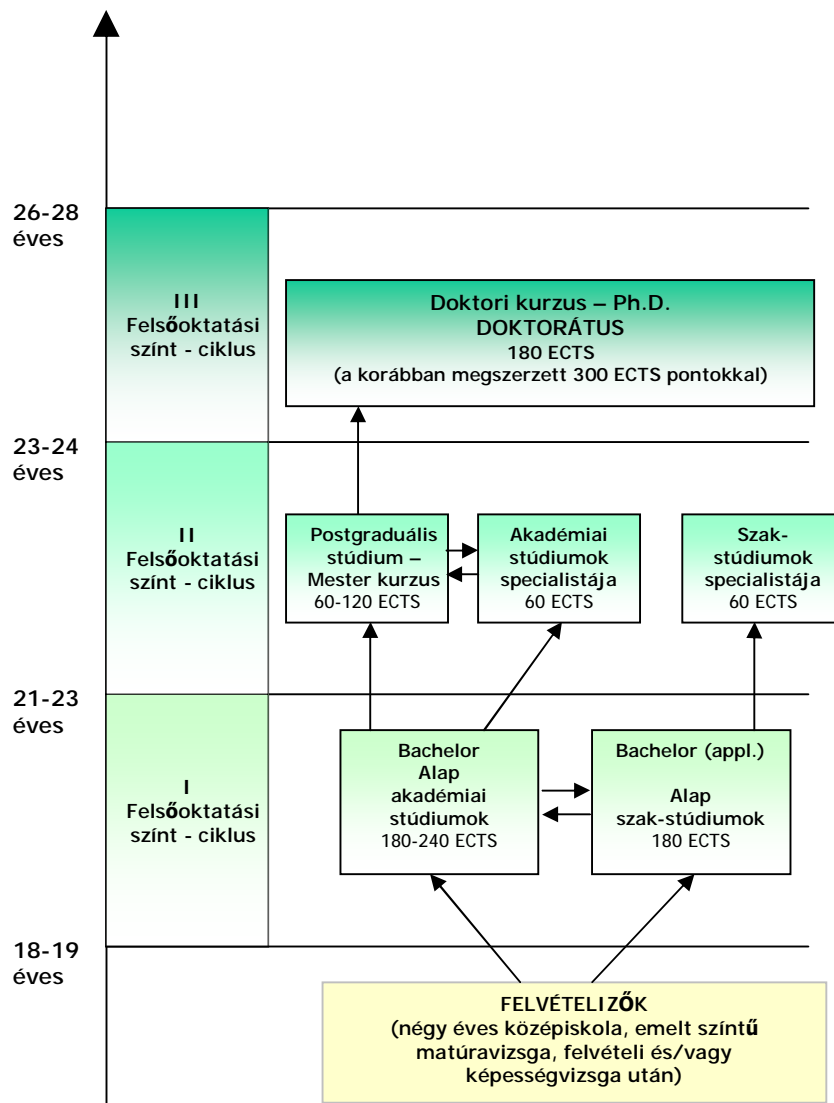
Felhasznált irodalom:

1. Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság kiadványa: *Uputstva i kriterijumi za akreditaciju visokog obrazovanja*, AAOM, Beograd, septembar 2004.
2. Marinković-Nedučin R., P. Lažetić, *Evropski sistem prenosa bodova u visokom školstvu – Vodič kroz ECTS*, AAOM, Beograd, 2002.
3. Gábrity Molnár Irén: *A vajdasági magyar felsőoktatás helyzete és intézményfejlesztésének időszerű problémái*, Debreceni Szemle – tudomány, kultúra, Kiadja a Debreceni Szemle Alapítvány. 2004/2 szám; 294-306 oldalak.
4. *Promocija Bolonjskog procesa, Prezentacija reforme visokog obrazovanja u Srbiji*, Koordinator: Prof. Dr. Snežana Pantelić-Vujančić pomoćnik Ministra za više i visoko obrazovanje i sekretar Mirko Ožegović, Beograd, 2004
5. *Zakon o visokom obrazovanju*, Beograd, 2005 (Hivatalos lap - Službeni glasnik RS br. 76/05)
6. Gábrity Molnár Irén: *Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei*; a Karrierutak vagy parkolópályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében című projektumban, Kutatáskoordinátor: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest. 2006. 132-172 oldalak. www.mtaki.hu
7. Gábrity Molnár Irén: *Oktatásunk jövője*. In: Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): Oktatási oknyomozó. Magyarságkutató Tudományos Társaság–MTT 12 kötet, Szabadka. 2006. 61–122.
8. A felnőttoktatás stratégiai fejlesztése - *Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji*, (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28.
9. A felsőoktatási intézmények regisztrálásának szabályzata - *Eredeti elnevezése: Pravilnik o registru visokoškolskih ustanova, studijskih programa, nastavnika, saradnika i ostalih zaposlenih* (Službeni glasnik RS br. 76/05).- hatályba lépett, 2006. március 3., valamint

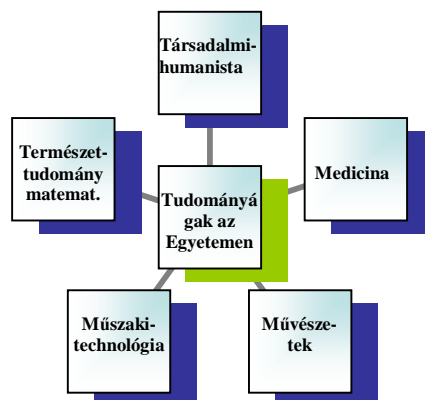
Pravilnik o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustnova i Pravilnik o standardima za spoljašnju proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova (2006 október 20),

10. *Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji*, (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28.
11. *Bologna process, Serbian national report, 2005-2007*, Minister of Education and Sports: Slobodan Vuksanovic 15. December. 2006. 8 oldal. Forrás: www.mps.sr.gov.yu
12. *Bolonjski proces – Rečnik pojmova, Srpsko-englesko-nemački*, CARDS SCM Tempus Projekat, Kiadó: Univerzitet Novi Sad, 2007.

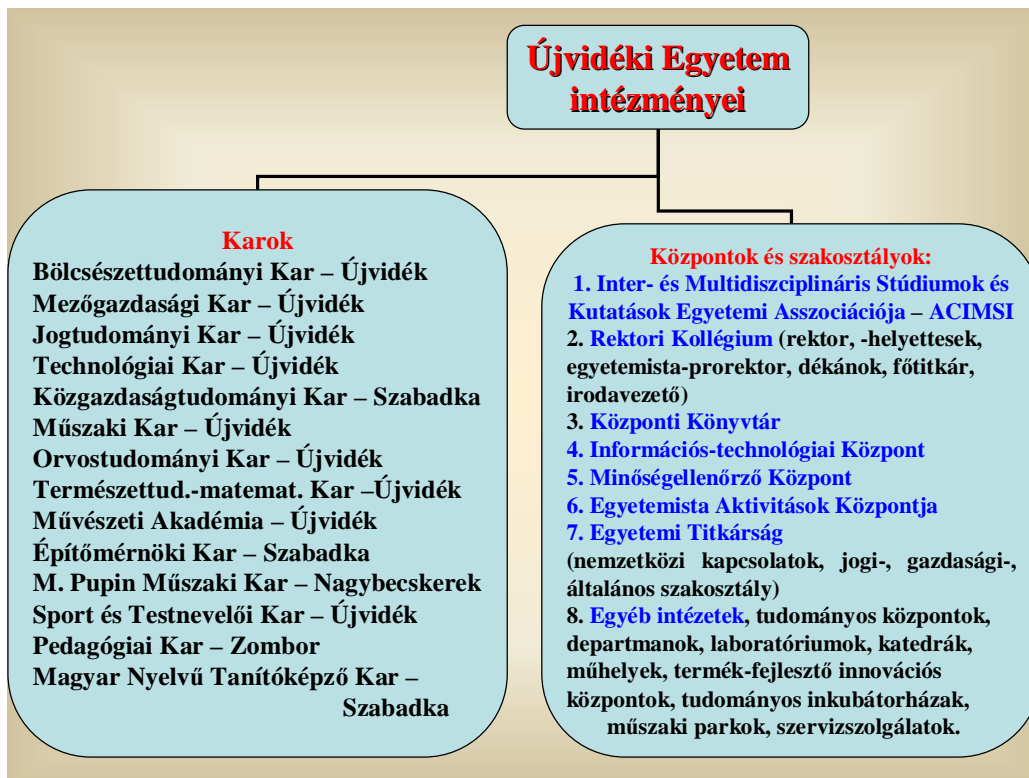
Honlapok: www.aaen.edu.yu
www.mps.sr.gov.yu
www.apv-nauka.ns.ac.yu
www.psok.org.yu
www.enic-naric.net
www.mntr.sr.gov.yu

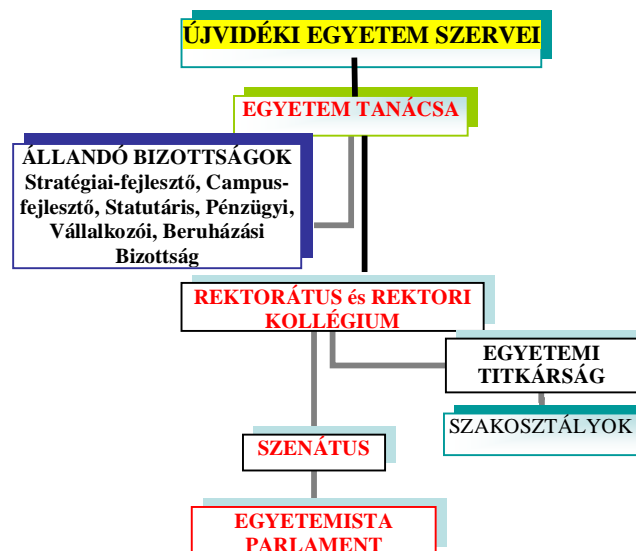
1. A felsőoktatási szintek és átjárhatóságuk Szerbiában

2. Az akkreditált tudományágakat képviselő karok az Újvidéki Egyetemen

3. Az Újvidéki Egyetem intézményes szerkezete

4. Az Újvidéki Egyetem igazgatási szervei